

Ötən əsrin ikinci yarısında öz nurlu əməlləri ilə Azərbaycan qadınının adını daha da ucalara qaldıran şəxsiyyətlər sırasında bir ad da var - Zərifə xanım Əliyeva. Samir Mustafayev yazır: "Mənali ömür yolu, peşə fəaliyyəti və elmi yaradıcılığı insanlıq üçün mənəviyyat, kamillik və müdriklik örnəyi olan Zərifə Əziz qızı Əliyeva milyonların qəlbində özünə əbədi yer qazandırmışdır. Tibbin mühüm sahəsi olan oftalmologiya elmi sahəsində uzun illər dəyərli tədqiqatlar aparın, intellektual səviyyəsi, özünəməxsus tədqiqatçılıq məharəti, qələminin güdrəti ilə elmin ən uca mərtəbələrini fəth edən Zərifə Əliyeva görkəmli alim, müəllim və ictimai proseslərdə fəal Azərbaycan qadını kimi milli elm tarixinə sanballı möhürünü vurmuşdur.

Yüksək yaradıcılıq duyumu ilə fərqlənmək qabiliyyətini, ilk növbədə, insanın kamillik səviyyəsi, şəxsi ləyaqət hissi və sağlam həyat tərzi dünyaya gətirir. Filosoflar əsrlər boyu böyük şəxsiyyətlərin həyat qayəsini açmağa çalışaraq, son nəticədə, bu qənaətə gəlmişlər ki, başlıca tərbiyəvi faktor bu fenomenal insanların formalaşdığı mühitdir. Görkəmli oftalmoloq Zərifə Əliyeva çox nəcib bir ailədə - ictimai-siyasi və dövlət xadimi Əziz Əliyevin ailəsində dünyaya göz açmışdır. Yüksək vətəndaşlıq ruhunun daşıyıcısı olmuş Əziz Əliyev ictimai məsuliyyətin dərinədən dərk edən ziyalı olaraq daim xalqına, dövlətinə ləyaqətlə xidmət etmiş və övladlarını da bu ruhda böyüdülməyə çatdırmışdır. Mərhum akademik M.Topçubaşov Əziz Əliyevi təkcə görkəmli tibb xatir

tər və hərtərəfli biliyə malik həkim kimi formalaşdırırdı.

Hələ tələbəlik illərindən tibb elminin öyrənilməsinə böyük həvəs göstərən Zərifə Əliyeva təhsil ocağında keçirilən tələbə-elmi toplantılarında məruzələrlə çıxışlar edir, sərbəst mülahizələr yürüdü, dəyərli nəticələr çıxararaq, tanınmış alimlərlə fikir mübadiləsi aparırdı. Müasirləri və həmyaşıqları Onu həm də gözəl musiqi bilicisi kimi tanıyırdılar. Çünki O, hələ orta məktəbdə oxuyarkən, paralel olaraq musiqi təhsili də almışdı; fortepianoda ifası qəlbləri rıqqətə gətirirdi."

"Akademik Zərifə xanım Əliyeva. Yüksək əqidə" kitabında yazılır: "Zərifə Əliyevanın bütün varlığı ilə göz həkimliyinə - oftalmologiya elminə bağlanması, ilk növbədə, dövrün gerçəkliklərindən irəli gələn sosial-mənəvi tələbat idi. Həmin dövrdə Azərbaycanda görmə orqanını zədələyən, ağır fəsadlara, hətta tam korluğa səbəb olan traxoma infeksiyon xəstəliyi geniş yayılısa da, ona qarşı təsirli üsullar, demək olar ki, yox idi. Ona görə də, bu infeksiya və onun ağır nəticələri ilə effektiv mübarizə məsələsi təkcə oftalmologiya elminin deyil, bütövlükdə, respublika səhiyyəsinin qarşısında vacib problem kimi dururdu. Belə bir zamanda, Zərifə xanım traxoma xəstəliyinə qarşı aparılan müalicəvi və profilaktik tədbirlərin təşkilinə və həyata keçirilməsinə fəal dəstək verirdi. Konkret müalicə təcrübəsindən əlavə, Azərbaycanda traxoma xəstəliyinin daha geniş yayıldığı rayonlara gedir, həkim-oftalmoloqlara məruzələr oxuyur, əhali arasında maarifləndirmə tədbirlərində yaxından iştirak edirdi. Həmin dövrdə respublikada regional əhəmiyyət kəsb edən göz xəstəliklərinə, o cümlədən, gözün peşə xəstəlikləri

min dövr üçün məlumatında dünyada 400 milyona qədər insanın traxoma xəstəliyinə tutulduğu, bunun nəticəsində, 80 milyondan çox insanın kor olduğu bildirilirdi. O vaxt traxoma xəstəliyinin müalicəsinə zəmin yarada biləcək güclü təsirə malik dərman preparatları da mövcud deyildi. İkinci Dünya müharibəsindən yenəcə çıxmış ölkənin iqtisadi-siyasi durumu qənaətbəxş olmadığından, ümumi vəziyyətin nikbin qiymətləndirilməsinə əsas verən hansısa amil yox idi. Belə bir vəziyyətdə qətiyyətlə ruhlandırılan Zərifə Əliyeva elmi axtarışlarını davam etdirmiş, əsl vətəndaş mövqeyində dayanaraq, ölkə daxilində yayılmaqda olan traxoma xəstəliyinin qarşısını almaq üçün diaqnostika, müalicə və profilaktika üsullarının kompleks şəkildə tətbiqi istiqamətində mühüm tədbirlər planı hazırlayaraq, həyata keçirməyə başlamışdır. İşin çətinliyinə, məsuliyyətinə baxmayaraq, tezliklə bu sahədə böyük nəticələr əldə etmişdir. İstedadlı tədqiqatçı traxomanın müalicəsində, o dövrün güclü antibiotiklərindən hesab edilən sintomisinə isifadə etməklə, yeni üsul tətbiq etmiş, uğurlu nəticələrə nail olmuşdur.

Zərifə Əliyeva araşdırma apardığı elmi istiqamətlər üzrə işlərin nəticələrinə əsasən, 1959-cu ildə "Traxomanın digər terapiya üsulları ilə birlikdə sintomisinlə müalicəsi" mövzusu üzrə dissertasiya işini müvəffəqiyyətlə müdafiə edərək, tibb elmləri namizədi elmi dərəcəsinə yiyələnmişdir. Onun təklif etdiyi müalicə metodunun tezliklə respublikada tətbiqinə başlanılmış, beləliklə, ciddi bir göz xəstəliyinin həllində əsaslı dönüşə nail olunmuşdur. Bu baxımdan, dünya oftalmoloqları traxomanın sosial xəstə-

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına
Dövlət Dəstəyi Fondu**

KİVDİF

www.kivdf.gov.az

Bu yazı Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyə dəstəyi ilə "İnsan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi, vətəndaşların hüquqi, siyasi mədəniyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi, sosial və siyasi fəallığının artırılması" istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

AKADEMİK ZƏRİFƏ ƏLİYEVƏ - AZƏRBAYCAN QADINININ ADINI DAHA DA UCALARA QALDIRAN ŞƏXSİYYƏT

dimi deyil, həm də "cəmiyyəti müalicə edən həkim" hesab edirdi.

Zərifə xanımın anası Leyla xanım da Azərbaycan qadınına xas olan bütün nəcib keyfiyyətləri xarakterində cəmləşdirmişdi. Həyat tərziyə görə çox sadə davranmağı sevən bu xanım övladlarına da təvazökarlıq mədəniyyəti aşılamışdı.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Şərur rayonunun Şahtaxtı kəndində anadan olmuş Zərifə Əliyeva orta məktəb illərindən yüksək zəkası, bilik və bacarığı, istedadı ilə fərqlənmiş və gələcək həyat yolunu düzgün müəyyənləşdirmişdir. İnsanlara şəfqət və mərhəmət arzusu ilə həyatını tibb elminə bağlamaq isteyini qətiləşdirərək, O, 1942-ci ildə Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunun Müalicə-profilaktika fakültəsinə daxil olmuşdur. Tələbəlik illərində peşəkar həkim kimi yetişməyi qarşıya məqsəd qoyan Zərifə Əliyeva bu istəyinə doğru əzmlə irəliləmişdir. Onunla bir qrupda, eyni kursda oxuyan məzunların xatirələrində qeyd edildiyi kimi, Zərifə xanım fitri istedadla, dərin zəkaya, geniş dünyagörüşə və yüksək mədəni səviyyəyə malik bir tələbə idi. O, tibbi fənlərlə yanaşı, digər fənlərin də tədrisinə eyni dərəcədə maraq gös-

nə dair fundamental tədqiqatlar aparmaq, bu xəstəliklərin effektiv müalicə üsullarını, profilaktika tədbirlərini işləyib-hazırlamaq da ciddi tələbatla çevrilmişdi. Zərifə xanım nursuz gözlərə işıq paylamaq, Günəşin, Ayın hüsnünə, təbiətin çoxçalarlı rənglərinə, füsunkar gözəlliyinə həsrət qalan insanlara həyat eşqini qaytarmaq arzusunda idi "

Məhz bu ülvü arzu Onu Moskva şəhərinə aparmış, Zərifə xanım Ümumittifaq Mərkəzi Həkimləri Təkmilləşdirmə İnstitutunda ikillik ixtisaslaşdırma kursunda həkim-oftalmoloq ixtisasına mükəmməl şəkildə yiyələnmişdir. Kursu müvəffəqiyyətlə başa çatdırdıqdan sonra vətənə dönərək, 1949-cu ildən Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Göz Xəstəlikləri İnstitutunda elmi işçi kimi fəaliyyətə başlamışdır. 1950-ci ildə isə aspiranturaya daxil olaraq, praktik- həkim fəaliyyəti ilə yanaşı, elmi axtarışlarını da davam etdirmişdir. Müxtəlif göz xəstəliklərinin müalicə və profilaktika tədbirlərinin işlənilməsi və hazırlanması ilə məşğul olan Zərifə xanım elmi fəaliyyətinin ilk mərhələsini, məhz traxoma xəstəliyinin müalicəsinə həsr etmişdir.

Dünya Səhiyyə Təşkilatının hə-

lik kimi ləğvində Zərifə Əliyevanın tarixi xidmətlərini bu gün də böyük ehtiramla qeyd edirlər.

Görkəmli alim oftalmologiya elmi üçün vacib olan digər istiqamətlərdə də sanballı tədqiqatlar aparmış, qlaukoma xəstəliyinin öyrənilməsi ilə bağlı mühüm nəticələr əldə etmişdir. Həmin tədqiqatların nəticələrindən bəhs edən elmi işlərin, müntəzəm olaraq, mətbuatda dərci klinik göz xəstəliyi sahəsində çalışan həkimlər üçün əhəmiyyətli istinad mənbəyi olmuşdur. Böyük alimin tədqiqatlarının mühüm bir istiqamətini də oftalmologiyanın elmi cəhətdən az araşdırılmış sahəsi - görmə orqanının peşə patologiyası təşkil etmişdir. Həmin dövrdə problemin aktuallığı yalnız kimya və elektronika sənayesinin sürətli inkişafı ilə yox, həm də bir çox yeni kimyəvi birləşmələrin görmə orqanına təsirinə elmi şəkildə tədqiq olunmaması ilə şərtlənirdi. 1968-ci ildən başlayaraq, Zərifə Əliyeva məqsədyönlü şəkildə bu problemlə məşğul olmağa başlamış, peşə ilə əlaqədar əmələ gələn göz xəstəliklərinin araşdırılmasına xüsusi maraq göstərmişdir. Eyni zamanda, yod sənayesi, neft-kimya müəssisələrində çalışan şəxslərin görmə

orqanlarına təsir edən amilləri geniş tədqiq etmişdir.

Tədqiqatçılıq həvəsi yüksək olan alim problem üzərində işləyərkən, çox vaxt, bilavasitə sənaye müəssisələrinə gedir, zərərli peşə sahələrində çalışan şəxsləri müayinədən keçirirdi. Bununla yanaşı, Bakı və Sumqayıtın bir sıra sənaye müəssisələrinin, o cümlədən, şin zavodunun sexlərində laboratoriya şəraitində elmi təcrübələr aparırdı. Genişmiqyaslı klinik və təcrübi tədqiqatlar nəticəsində, alim zərərli maddələrin görmə orqanına təsirinin əsas qanunauyğunluğunu aşkara çıxara bilmişdi.

Rusiya Tibb Elmləri Akademiyasının həqiqi üzvü M.M.Krasnov xatirələrində yazır: "O, tibb elmi sahəsində elə tədqiqatlar aparırdı ki, fikrimcə, burada vəziyyət bir qədər paradoksal şəkildə olmuşdu... Bizim zamanədə tam dəyərli əmək fəaliyyəti üçün görmə vəziyyətinin yaxşı olması, nəinki çox vacibdir, həm də müasir cəmiyyətdə ona tələbat iləndən-ile artır. Bununla yanaşı, indiyə qədər həmin mövzuya həsr olunmuş ümumiləşdirilmiş elmi əsərlər yoxdur, yalnız ayrı-ayrı fraqmentlər mövcuddur ki, bunlar da elmi sistemdən, hələ ki, çox uzaqdır. Zərifə Əziz qızı kimi sosial həssas-

lığa malik olmaq lazım idi ki, öz istedadını olduqca çətin, mürəkkəb və xeyirxah, eyni zamanda, heç də həmişə layiqincə qiymətləndirilməyən bir məsələnin xidmətinə sərf edəsən".

1960-1967-ci illərdə Elmi-Tədqiqat Oftalmologiya İnstitutunda böyük elmi işçi vəzifəsində çalışan Zərifə Əliyeva elmi təşkilatçılıq qabiliyyəti ilə fərqlənmişdir. Tədqiqatçı-alim göz xəstəliklərinin diaqnostika, müalicə və profilaktikasının düzgün təşkili ilə yanaşı, yeni laboratoriyalar yaradır, insan sağlamlığı amilini daim ön plana çəkirdi. Respublikanın müxtəlif şəhər və rayonlarında zərərli iş şəraitinin törətdiyi göz xəstəliklərini, eləcə də, insan orqanizminin digər xəstəliklərini aşkar edir, həm onların müalicəsinə, mənfi təsirlərdən qorunmalarına, həm də əmək müəssisələrinin ekologiyasına hərtərəfli diqqət yetirirdi. Zərifə xanım peşə amillərinin törətdikləri göz xəstəliklərini və bütövlükdə, orqanizmi tam şəkildə müalicə etməklə, təkcə məşhur alim-oftalmoloq kimi deyil, həmçinin, təşkilatçı alim-ekoloq kimi də şöhrət qazanmışdır.

Vahid Ömərov,
fəlsəfə üzrə fəlsəfə doktoru